

10. Kafli

Völuspá

Af öllum sögum og ljóðum í íslenskum fornritum skipar Völuspá heiðursset. Hún geymir mikið sagnaminni en er jafnframt mesta ráðgátan í norrænum sögnum. Í henni er dregin upp stórfengleg lýsing á heimum í mótun af alheimstré lífsins (Yggdrasil, hnignun og endalokum, en líka endurfæðingu og endurnýjun þeirra. Til að fylgja framvindu atburðanna sem völvan segir frá verðum við að skoða aðrar sagnir sem eru skýrari um einstök atriði, því í Völuspá er eilífðinni þjappað í eitt augnablik og víðáttu alheimsins í sandkorn.

Völvan sem segir kvæðin er fulltrúi hinnar óafmáanlega tímaskráningar, frá ómuna fortíð til endalausrar framtíðar þar sem heimar taka hver við af öðrum í öldubylgjum lífsins. Völvan persónugerir fortíðina; minni hennar, sem nær yfir alla fortíð, rifjar upp fyrrum níu heimstré, löngu horfin en endurfædd í okkar heimstré.

Völuspá er viðbrögð völvunnar við leit Óðins að visku. Kosmísk saga er skoðuð af Alföður — vitund, guðlegir vitsmunir, sem reglulega birtast sem einingarheimur, -sólkerfi, sem kúinn er áfram af þörf fyrir að öðlast reynslu. Alföður er upphaf alls lífs, sem myndar þann heim. Þegar völvan ávarpar Óðinn, „þér, allar hinar helgu kindur“, sýnir það ekki aðeins hin nánu tengsl allra vera, heldur einnig að þær eru samkenndar hinum leitandi guði. Leit Óðins að „Uppruna lífs og endalokum heimanna“ er aðferð til að kalla fram þessar upplýsingar fyrir hönd allra „helgar kindir, meiri ok minni mögu Heimdallar“

(1) — allra lífsforma í sólkerfinu, heimkynna Heimdalls—og um leið á áheyrn þeirra.

Fyrir þá sem líta á goðaveru sem fullkominn og alvitran guð er það einkennilegt að hann leiti upplýsinga og sérstaklega um þau svið veraldarinnar sem eru neðan hans háa sviðs. En í launsögnunum eru goðverur ekki staðnaðar í guðlegum fullkomleika, heldur sífellt að vaxa og læra á öllum sviðum til frekari fullkunnar. Í Völuspá er notuð ljóðræn aðferð til ýja að hvernig vitundin kemur í efnisheiminn í þeim tilgangi að læra og þroskast til meiri skilnings, en um leið að samlagast efninu sem hún starfar í.

Völván segir: „Ek man jötna ár of borna“ — dauða heima þar sem vitundin er þeim löngu horfin og óinnblásið efni þeirra óreiða. Hún segir einnig: „nú man ek heima, nú íviðjur, mjötvið mæran fyr mold neðan“ (2). Annar staðar er nefnt að Heimdallur sé „fæddur af nú meyjum“ og að vaka Óðins þegar hann var hengdur á Yggdrasil, lífsins tré, hafi varað „í nú nætur“ (Hávamál 138). Af þessu má ráða að jarðarkerfi okkar sé það tíunda í röðinni úr frostajötninum Ými er þá; „var þar er ekki var, var-a sandr né sær, né svalar unnir“ (3).

Hvert heimstré er tjáning og birting guðlegrar vitundar sem skipar formum til lífs og öðlast „mjöð“ reynslunnar í staðinn. Í fullkunnun tímans, þegar vitundin hefur fullnýtt reynsluna í þessu efni og hverfur, verður það aftur að frostjötninum.

Sú vísa völvu sem tamdi úlfa, hliðstæða hinnar kosmísku völvu, birtist til að segja hinn leynda vísdóm. Völván Heiða er hin leynda þekking sem hrífur egóið, þó hún sé „eftirsótt af þeim illu“ þó hún geti verið skaðlaus þeim sem eru vísir og „temja úlfa“, þeim sem hafa stjórn á dýrseðlinu með sjálfsaga og þjónustu og hafa öðlast aðgang að skrám náttúrunnar. Munurinn á þessum tveim

völvum er eins og segir í kvæðinu: „Hún sér mikið, ég sé meira“ (45). Önnur tekur til það sem snýr að manningnum á jörðinni en hin les allar kosmísku skrárnar.

Skáldin notuðu þrenns skonar galdra, eða öllu heldur hæfileika: Einn var *sjáandi*, sem hefur hæfileika til að sjá fyrir atburði sem munu gerast sem eðlileg afleiðing af fortíðinni. Í flestum löndum voru „vísar konur“ sem stunduðu þessa list, aðallega um lítilsháttar efni. Slíkir forlagaspámennt eru enn til eins og við þekkjum í áramótaspám og fleiru. Annar var *galdurinn* — aðferð með táknum og þulum í þeim tilgangi að koma eigin óskum fram. Slík álög, ef þau voru að einhverju leyti árangursrík varu svarigaldur, hvort sem gert var í góðum tilgangi eða fávísku. Hann var því hættulegri ef hann var gerður af kunnáttu með vilja og markmið að baki. Óhjávæmilega komu áhrif og afleiðingar hans til baka og hittu gerandann fyrir og þá sem tóku þátt í verknaðinum, hvort sem þeir voru saklausir eða fávísir.

Þriðji galdurinn var að „*lesa rúnir*“ — að leita í táknum náttúrunnar og öðlast vaxandi vísu. Þetta er rannsókn Óðins sjálfs þegar hann hékk á Yggdrasil, lífsins tré (Hávamál 137-8): „Ég kannaði djúpin, fann rúnir þekkingar, reisti þær með söng og féll enn aftur“ – af trénu.

Völvann segir fyrir um endalok hinnar gullnu aldar sakleysis og dauða sólargoðsins Baldurs fyrir gerðir blinda bróður hans, Haðar— fávísku og myrkurs —, fyrir tilverknað Loka hinn slóttuga álfs mannglegrar greindar. Eins og í öðrum launsögnum um fall mannsins er þeim sem gáfu manningnum þekkingu og vald til að velja á milli góðs og illis kennt um allt það illa sem hrjáð hefur heiminn. Lucifer, ljósberanum í Biblíunni, frá „björtu morgunstjörnunni“ hefur verið umbreytt í djöful. Prometheus í grískri goðafræði, sem gaf mannkyninu eld hugans, var hlekkjaður við kletta til enda heimsins og mun aðeins bjargað af Heraklesi, sál mannsins, þegar hún hefur öðlast fullkomnun í striti sínu. Loki var

bundinn neðan neðstu undirheima til að þjást þar til hringrásinni er lokið. Í öllum þessum dæmum hefur fórnin fært mannkyninu innra ljós sem lýsir veginn til guðsleika sem næst með vitundarvilja, umbreyttri sjálfsvitund og sameiningu við guðlegan uppruna okkar.

Völuspá gefur lifandi lýsingu á Ragnarökum. Nafnið er dregið af orðunum *Regin* (guð, ráðandi) og *rök* (ástæða, uppruni) og er sá tími þegar ráðandi goðar snúa aftur til uppruna síns við endalok heimsins. Hryllingnum sem lýst er þegar goðarnir hverfa á brott er hrollvekjandi og undirstrikaður af ýlfri hunda Heljar, en hinsvegar er þetta ekki endirinn. Eftir að heimstréð fellur heldur kvæðið áfram og lýsir fæðingu nýs heims, kvæðið segir í lokin af dögum nýrrar og gullinnar aldar. Þeir sem eru kunnugir efni „Niflungahrings“ Wagners kannast við að hvergi er getið um þessa kosmísku endurbirtingu. En þessi endurnýjun fellur þó vel að öðrum hugsanakerfum en þeim sem gera ráð fyrir algjörum endalokum. Slíkur endir finnst ekki í launsögnum, heldur lærum við af endalausum flæði náttúrunnar, frá birtingu og til hnignunar ínn í óþekktan uppruna og aftur til nýrrar birtingar. — Þetta mynstur vekur hjá okkur stærri sýn á takt lífsins í endalausri eilífðinni.

Neðamál:

1. Sögnin *saga*, frásagnarhefð sögð af munnri fram, líkt og í Sanskrit *smṛti* og *śruti*, fræðsla „endurmunuð“ og „heyrð“, í þeirri röð. ([í texta](#))
 2. Tölur í sviga () vísa í vísunúmer ([í texta](#))
 3. Ættkvíslir, skyldar kynslóðir. ([í texta](#))
 4. *Skáletruð* nöfn eru ekki þýdd; sum þeirra geta verið „óþýðanleg“, önnur verið heiti sem ekki eru þekkt, eða útdauð. ([í texta](#))
-

Völuspá.

1.
Hljóðs bið ek allar
helgar kindir,
meiri ok minni
mögu Heimdallar;
viltu at ek, Valföðr,
vel fyr telja
forn spjöll fira,
þau er fremst of man.

2.
Ek man jötna
ár of borna,
þá er forðum mik
fædda höfðu;
nú man ek heima,
nú íviðjur,
mjötvið mæran
fyr mold neðan.

3.
Ár var alda,
þar er ekki var,
var-a sandr né sær
né svalar unnir;
jörð fannsk æva
né upphiminn,
gap var ginnunga
en gras hvergi.

4.

Áðr Burs synir
bjöðum of yppðu,
þeir er Miðgarð
mæran skópu;
sól skein sunnan
á salar steina,
þá var grund gróin
grænum lauki.

5.
Sól varp sunnan,
sinni mána,
hendi inni hægri
um himinjöður;
sól þat né vissi,
hvar hon sali átti,
máni þat né vissi,
hvat hann megins átti,
stjörnur þat né vissu
hvar þær staði áttu.

6.
Þá gengu regin öll
á rökstóla,
ginnheilög goð,
ok um þat gættusk;
nótt ok niðjum
nöfn of gáfu,
morgin hétu
ok miðjan dag,
undorn ok aftan,

árum at telja.

7.

Hittusk æsir
á Iðavelli,
þeir er hörg ok hof
hátimbruðu;
afla lögðu,
auð smíðuðu,
tangir skópu
ok tól gerðu.

8.

Tefldu í túni,
teitir váru,
var þeim vettergis
vant ór gulli,
uns þrjár kvámu
þursa meyjjar
ámáttkar mjök
ór Jötunheimum.

9.

Þá gengu regin öll
á rökstóla,
ginnheilög goð,
ok um þat gættusk,
hverir skyldi dverga
dróttir skepja
ór Brimis blóði
ok ór Bláins leggjum.

10.

Þar var Móðsognir
mæztr of orðinn
dverga allra,
en Durinn annarr;
þeir mannlíkun

mörg of gerðu
dvergar í jörðu,
sem Durinn sagði.

11.

Nýi, Niði,
Norðri, Suðri,
Austri, Vestri,
Alþjófr, Dvalinn,
Nár ok Náinn
Nípingr, Dáinn
Bívurr, Bávurr,
Bömburr, Nóri,
Ánn ok Ánarr,
Óinn, Mjödvitnir.

12.

Veggr ok Gandalfr,
Vindalfr, Þorinn,
Þrár ok Þráinn,
Þekkr, Littr ok Vittr,
Nýr ok Nýráðr,
nú hefi ek dverga,
Reginn ok Ráðsviðr,
rétt of talða.

13.

Fíli, Kíli,
Fundinn, Náli,
Hefti, Víli,
Hannar, Svíurr,
Billingr, Brúni,
Bíldr ok Buri,
Frár, Hornbori,
Frægr ok Lóni,
Aurvangr, Jari,
Eikinskjaldi.

14.

Mál er dverga
í Dvalins liði
ljóna kindum
til Lofars telja,
þeir er sóttu
frá salar steini
Aurvanga sjöt
til Jöruvalla.

15.

Þar var Draupnir
ok Dolgþrasir,
Hár, Haugspori,
Hlévangr, Glóinn,
Dóri, Óri
Dúfr, Andvari
Skirfir, Virfir,
Skáfiðr, Ái.

16.

Alfr ok Yngvi,
Eikinskjaldi,
Fjalarr ok Frosti,
Finnr ok Ginnarr;
þat mun æ uppi
meðan öld lifir,
langniðja tal
Lofars hafat.

17.

Unz þrír kvámu
ór því liði
öflgir ok ástkir
æsir at húsi,
fundu á landi
lítt megandi
Ask ok Emblu

örlöglausa.

18.

Önd þau né áttu,
óð þau né höfðu,
lá né læti
né litu góða;
önd gaf Óðinn,
óð gaf Hæmir,
lá gaf Lóðurr
ok litu góða.

19.

Ask veit ek standa,
heitir Yggdrasill,
hár baðmr, ausinn
hvíta auri;
þaðan koma döggrvar,
þærs í dala falla,
stendr æ yfir grænn
Urðarbrunni.

20.

Þaðan koma meyjjar
margs vitandi
þrjár ór þeim sæ,
er und þolli stendr;
Urð hétu eina,
aðra Verðandi,
- skáru á skíði, -
Skuld ina þriðju;
þær lög lögðu,
þær líf kuru
alda börnum,
örlög seggja.

21.

Þat man hon folkvíg

fyrst í heimi,
er Gullveigu
geirum studdu
ok í höll Hárs
hana brenndu,
þrisvar brenndu,
þrisvar borna,
oft, ósjaldan,
þó hon enn lifir.

22.

Heiði hana hétu
hvars til húsa kom,
völu velspáa,
vitti hon ganda;
seið hon, hvars hon kunni,
seið hon hug leikinn,
æ var hon angan
illrar brúðar.

23.

Þá gengu regin öll
á rökstóla,
ginnheilög goð,
ok um þat gættusk,
hvárt skyldu æsir
afráð gjalda
eða skyldu goðin öll
gildi eiga.

24.

Fleygði Óðinn
ok í folk of skaut,
þat var enn folkvíg
fyrst í heimi;
brotinn var borðveggr
borgar ása,
knáttu vanir vígspá

völlu sporna.

25.

Þá gengu regin öll
á rökstóla,
ginnheilög goð,
ok um þat gættusk,
hverjir hefði loft allt
lævi blandit
eða ætt jötuns
Óðs mey gefna.

26.

Þórr einn þar vá
þrunginn móði,
- hann sjaldan sitr -
er hann slíkt of fregn -:
á gengusk eiðar,
orð ok særi,
mál öll meginlig,
er á meðal fóru.

27.

Veit hon Heimdallar
hljóð of folgit
und heiðvönum
helgum baðmi,
á sér hon ausask
aurgum forsi
af veði Valföðrs.
Vituð ér enn - eða hvað?

28.

Ein sat hon úti,
þá er inn aldni kom
yggjungur ása
ok í augu leit.
Hvers fregnið mik?

Hví freistið mín?
Allt veit ek, Óðinn,
hvar þú auga falt,
í inum mæra
Mímisbrunni.
Drekk mjöð Mímir
morgun hverjan
af veði Valföðrs.
Vituð ér enn - eða hvað?

29.
Valði henni Herföðr
hringa ok men,
fekk spjöll spaklig
ok spá ganda,
sá hon vítt ok of vítt
of veröld hverja.

30.
Sá hon valkyrjur
vitt of komnar,
görvar at ríða
til Goðþjóðar;
Skuld helt skildi,
en Skögul önnur,
Gunnr, Hildir, Göndul
ok Geirskögul.
Nú eru talðar
nönnur Herjans,
görvar at ríða
grund valkyrjur.

31.
Ek sá Baldri,
blóðgum tívur,
Óðins barni,
örlög folgin;
stóð of vaxinn

völlum hæri
mjór ok mjök fagr
mistilteinn.

32.
Varð af þeim meiði,
er mæð sýndisk,
harmflaug hættlig,
Höðr nam skjóta;
Baldrs bróðir var
of borinn snemma,
sá nam Óðins sonr
einnættir vega.

33.
Þó hann æva hendr
né höfuð kembði,
áðr á bál of bar
Baldrs andskota;
en Frigg of grét
í Fensölum
vá Valhallar.
Vituð ér enn - eða hvað?

34.
Þá kná Váli
vígbönd snúa,
heldr váru harðgör
höft ór þörmum.

35.
Haft sá hon liggja
und Hveralundi,
lægjarns líki
Loka áþekkjan;
þar sitr Sigyn

þeygi of sínum
ver vel glýjuð.
Vituð ér enn - eða hvat?

36.
Á fellur austan
um eitrdala
söxum ok sverðum,
Slíðr heitir sú.

37.
Stóð fyr norðan
á Niðavöllum
salr ór gulli
Sindra ættar;
en annarr stóð
á Ókólni
bjórsalr jötuns,
en sá Brimir heitir.

38.
Sal sá hon standa
sólu fjarri
Náströndu á,
norðr horfa dyrr;
falla eitrdropar
inn um ljóra,
sá er undinn salr
orma hryggjum.

39.
Sá hon þar vaða
þunga straua
menn meinsvara
ok morðvarga
ok þann er annars glepr
eyrarúnu;
þar saug Niðhöggr

nái framgengna,
sleit vargr vera.
Vituð ér enn - eða hvat?

40.
Austr sat in aldna
í Járarviði
ok fæddi þar
Fenris kindir;
verðr af þeim öllum
einna nokkurr
tungls tjúgari
í trölls hami.

41.
Fyllisk fjörvi
feigra manna,
rýðr ragna sjöt
rauðum dreyra;
svört verða sólskin
um sumur eftir,
veðr öll válynd.
Vituð ér enn - eða hvat?

42.
Sat þar á haugi
ok sló hörpu
gýgjar hirðir,
glaðr Eggþér;
gól of hánnum
í galgviði
fagrrauðr hani,
sá er Fjalarr heitir.

43.
Gól of ásum
Gullinkambi,
sá vekr hölða

at Herjaföðrs;
en annarr gelr
fyr jörð neðan
sótrauðr hani
at sölum Heljar.

44.
Geyr nú Garmr mjök
fyr Gnipahelli,
festr mun slitna,
en freki renna;
fjölð veit ek fræða,
fram sé ek lengra
um ragna rök
römm sigtíva.

45.
Bræðr munu berjask
ok at bönum verðask,
munu systrungar
sifjum spilla;
hart er í heimi,
hórdómr mikill,
skeggöld, skalmöld,
skildir ro klofnir,
vindöld, vargöld,
áðr veröld steypisk;
mun engi maðr
öðrum þyrma.

46.
Leika Míms synir,
en mjötuðr kyndisk
at inu galla
Gjallarhorni;
hátt blæss Heimdallr,
horn er á lofti,
mælir Óðinn

við Míms höfuð.

47.
Skelfr Yggdrasils
askr standandi,
ymr it aldna tré,
en jötunn losnar;
hræðask allir
á helvegum
áðr Surtar þann
sefi of gleypir.

48.
Hvat er með ásum?
Hvat er með alfum?
Gnýr allr Jötunheimr,
æsir ro á þingi,
stynja dvergar
fyr steindurum,
veggbergs vísir.
Vituð ér enn - eða hvat?

49.
Geyr nú Garmr mjök
fyr Gnipahelli,
festr mun slitna
en freki renna;
fjölð veit ek fræða,
fram sé ek lengra
um ragna rök
römm sigtíva.

50.
Hrymr ekr austan,
hefisk lind fyrir,
snýsk Jörmungandr

í jötunmóði;
ormr knýr unnir,
en ari hlakkar,
slítr nái niðfölr,
Naglfar losnar.

51.
Kjóll ferr austan,
koma munu Múspells
of lög lýðir,
en Loki stýrir;
fara fíflmegir
með freka allir,
þeim er bróðir
Býleists í för.

52.
Surtr ferr sunnan
með sviga lævi,
skínn af sverði
sól valtíva;
grjótbjörg gnata,
en gífr rata,
troða halir helveg,
en himinn klofnar.

53.
Þá kemr Hlínar
harmr annarr fram,
er Óðinn ferr
við ulf vega,
en bani Belja
bjartr at Surti;
þá mun Friggjar
falla angan.

54.
Geyr nú Garmr mjök

fyr Gnipahelli,
festr mun slitna,
en freki renna;
fjölð veit ek fræða,
fram sé ek lengra
um ragna rök
römm sigtíva.

55.
Þá kemr inn mikli
mögr Sigföður,
Víðarr, vega
at valdýri.
Lætr hann megi Hveðrungs
mundum standa
hjör til hjarta,
þá er hefnt föður.

56.
Þá kemr inn mæri
mögr Hlóðynjar,
gengr Óðins sonr
við orm vega,
drepr af móði
Miðgarðs véurr,
munu halir allir
heimstöð ryðja;
gengr fet níu
Fjörgynjar burr
neppr frá naðri
níðs ókvíðnum.

57.
Sól tér sortna,
sígr fold í mar,
hverfa af himni
heiðar stjörnur;
geisar eimi

ok aldrnari,
leikr hár hiti
við himin sjalfan.

58.
Geyr nú Garmr mjök
fyr Gnipahelli,
festr mun slitna
en freki renna;
fjölð veit ek fræða
fram sé ek lengra
um ragna rök
römm sigtíva.

59.
Sér hon upp koma
öðru sinni
jörð ór ægi
iðjagræna;
falla forsar,
flýgr örn yfir,
sá er á fjalli
fiska veiðir.

60.
Finnask æsir
á Iðavelli
ok um moldþinur
máttkan dæma
ok minnask þar
á megingóma
ok á Fimbultýs
fornar rúnir.

61.
Þar munu eftir
undrsamligar
gullnar töflur

í grasi finnask,
þærs í árdaga
áttar höfðu.

62.
Munu ósánir
akrar vaxa,
böls mun alls batna,
Baldr mun koma;
búa þeir Höðr ok Baldr
Hrofts sigtoftir,
vé valtíva.
Vituð ér enn - eða hvat?

63.
Þá kná Hænir
hlautvið kjósa
ok burir byggja
bræðra tveggja
vindheim víðan.
Vituð ér enn - eða hvat?

64.
Sal sér hon standa
sólu fegra,
gulli þakðan
á Gimléi;
þar skulu dyggvar
dróttir byggja
ok um aldrdaga
ynðis njóta.

65.
Þá kemr inn ríki
at regindómi
öflugr ofan,

sá er öllu ræðr.
66.
Þar kemr inn dimmi
dreki fljúgandi,
naðr fránn, neðan
frá Niðafjöllum;

berr sér í fjöðrum,
- flýgr völl yfir, -
Niðhöggr nái.
Nú mun hon sökkvask.

Sæmundar Edda- Guðni Jónsson
